

Ubój rytualny zwierząt to ubój przeprowadzony zgodnie z zaleceniami religijnymi, głównie islamu i judaizmu. Jak słusznie podaje T. Pietrzykowski [1], z punktu widzenia wpływu na dobrostan zwierząt owe zalecenia należy rozważać w dwóch płaszczyznach. W pierwszej będą to zalecenia, które nie mają wpływu na dobrostan zwierzęcia i wynikają z wierzeń i zaleceń religii. Chodzi tu na przykład o to, aby podczas zabijania zwierzę było skierowane głową w kierunku Mekki, czyli na południowy wschód. Te zalecenia nie budzą kontrowersji. Z kolei w drugiej płaszczyźnie mieszczą się zalecenia, które w bezpośredni sposób przekładają się na znaczne zwiększenie cierpienia zwierzęcia podczas samego aktu zabijania. Chodzi tu przede wszystkim o to, aby zwierzę zostało zabite bez wcześniejszego ogłuszenia. Poprzez ogłuszenie należy tutaj rozumieć pozbawienie zwierzęcia na chwilę przed uśmierceniem świadomości, aby zmniejszyć jego cierpienie. Dotyczy to również szeroko pojętego dobrostanu fizycznego i psychicznego zwierząt, na które często zwraca się uwagę w literaturze.

Chodzi przede wszystkim o zapewnienie takich warunków podczas uboju, które w znaczący sposób zmniejszają lęk, stres, dyskomfort zarówno psychiczny, jak i fizyczny [1]. Z raportów wynika, że podczas uboju, nie tylko zresztą rytualnego, nie są przestrzegane podstawowe zasady humanitaryzmu [2]. Zwierzę, zanim zostanie uśmiercone, narażane jest na stres. Związane jest to ze złym przytrzymywaniem, oglądaniem przez zwierzę przygotowań, stosowaniem pozycji, które mają zapewnić ułatwienie wykrwawienia (stosowanie klatek obrotowych) czy też inne sposoby unieruchomienia zwierzęcia, które powodują ból fizyczny. Najwięcej kontrowersji budzi jednak zalecenie, aby zwierzę zostało zabite bez wcześniejszego pozbawienia świadomości. Zachowanie czuwania oznacza po pierwsze

świadomość tego, co się dzieje, a po drugie stwarza konieczność siłowego unieruchomienia różnymi sposobami, które zależą od masy zwierzęcia. Inaczej bowiem wyglądają metody unieruchamiania w przypadku uboju zwierząt mniejszych (drób, kozy, owce), a inaczej w przypadku zwierząt większych, np. bydła. Dotyczy to przede wszystkim takich metod, jak: krępowanie, podwieszanie głową w dół, unieruchomianie i obracanie w specjalnych klatkach [1, 2, 3].

Druga kwestia dotyczy samego sposobu uśmiercania przez poderżnięcie gardła, co ma docelowo prowadzić do wykrwawienia się zwierzęcia. Teoretycznie poprzez jedno głębokie cięcie powinno nastąpić otwarcie światła wielkich naczyń tętniczych i żylnych szyi, a następnie skrwawienie zwierzęcia poprzez szybkie wynaczynienie krwi z naczyń głowy. Jak wynika z licznych doniesień krajowych i zagranicznych [3], niejednokrotnie cięcie jest kilka, a nawet kilkanaście w zależności od masy zwierzęcia i doświadczenia osoby dokonującej uboju. Prowadzi to do przypadków, kiedy w wyniku technicznie źle przeprowadzonego cięcia nie dochodzi do przecięcia naczyń, tylko samych mięśni szyi, otwarcia światła dróg oddechowych, co powoduje duszenie się zwierzęcia, zwiększony niepokój, ruchliwość. To z kolei podczas unieruchomienia w klatce wywołuje samookaleczenia reszty ciała, gdyż zwierzę obija się, chcąc się wydostać. Otwarcie światła rany powoduje aktywację receptorów bólowych i wydzielanie mediatorów bólu na powierzchni rany, które zwiększają poziom stresu, gdy zwierzę ma zachowaną świadomość. Z badań wynika, że jeżeli nawet przy pierwszym cięciu dochodzi do otwarcia światła naczyń szyi, to zwierzę zachowuje świadomość jeszcze przez kilkanaście sekund. Z kolei nawet do kilkudziesięciu sekund mózg wykazuje objawy charakterystyczne dla mózgu czuwającego¹. Podobnymi danymi dysponuje również Amerykańskie Towarzystwo Zapobiegania Okrucieństwu Wobec Zwierząt (ang. The American Society for the Prevention of Cruelty to Animals, ASPCA)².

Zwraca się również szczególną uwagę na pozycję, w jakiej zwierzę znajduje się podczas uboju [1, 4]. Podczas obrócenia w klatce obrotowej od góry nogami żołądek uciska na przeponę, powodując dodatkowo duszność. Poza tym po wykonaniu cięcia zwierzę nie jest obserwowane. Doprowadza to do sytuacji, w której rana nie jest na tyle głęboka i trwale otwarta, aby spowodować w miarę szybkie skrwawienie zwierzęcia [5, 6].

PRAWIDŁOWO PRZEPROWADZONY UBÓJ RYTUALNY

W judaizmie ubój rytualny zwierząt nazywany jest *schita*, dokonuje go *sojchet*³. Nie dopuszcza się do tej funkcji głuchoniemych, chorych psychicznie, upośledzonych manualnie. Z kolei w islamie ubój rytualny zwierząt nazywany jest *halal* [7]. Musi on spełniać między innymi warunki przedstawione w tabeli 1.

Za i przeciw ubojowi bez ogłuszania

Nie można postawić znaku równości pomiędzy ubojem rytualnym a ubojem bez ogłuszania, gdyż możliwe jest dokonanie uboju rytualnego z zachowaniem wszystkich zaleceń religijnych z jednoczesnym dokonaniem ogłuszenia [2]. Według islamu i judaizmu, aby ubój był prawidłowy: po pierwsze zwierzę musi być żywe podczas uśmiercania, po drugie bezpośrednią przyczyną śmierci musi być wykrwawienie. Wynika stąd, że warunkiem *sine qua non*, aby ubój został dokonany prawidłowo jest to, by bezpośrednią przyczyną śmierci zwierzęcia nie było ogłuszenie [2, 3].

SYTUACJA PRAWNA W POLSCE

W Polsce ubój zwierząt jest regulowany przede wszystkim przepisami ustawy o ochronie zwierząt i przez rozporządzenia wykonawcze do tej ustawy, spośród których część została wymuszona przez dyrektywy unijne. W tabeli 2 przedstawiono podstawowe źródła prawa regulujące i odnoszące się do sytuacji prawnej uboju rytualnego w Polsce.

Ubój rytualny a konstytucyjne wolności związków wyznaniowych

Art. 35 Konstytucji RP stanowi, że „Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury”. Ponadto „mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej”. Ponadto, zgodnie z art. 53. Konstytucji każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii. Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują. Konstytucja jako norma podstawowa stoi wyżej niż pozostałe ustawy. Stało się to przedmiotem sporu na wokandzie Trybunału Konstytucyjnego⁴.

Trybunał Konstytucyjny orzekł, że przepis rozporządzenia ministra rolnictwa, który pozwala na rytualne zabijanie zwierząt, jest sprzeczny z ustawą o ochronie zwierząt, a przez to z Konstytucją. Zakwestionowany przepis stracił moc prawną z końcem 2012 r. [6].

W rozporządzeniu z 2004 r. zostały określone zasady postępowania ze zwierzętami od

momentu wyładunku ze środków transportu, poprzez przemieszczenie zwierząt w zakładzie uboju, przetrzymywanie na terenie zakładu (jeżeli jest to konieczne), poskramianie przed ubojem, ogłuszanie i wykrwawianie, w następstwie którego następuje śmierć. Zasady te odnoszą się do każdego rodzaju uboju przeprowadzanego w rzeźni, z wyłączeniem obowiązku ogłuszania zwierząt przed wykrwawieniem w przypadku uboju rytualnego. W przepisach rozporządzenia zezwala się na wykrawanie bydła, owiec, kóz i drobiu bez uprzedniego ogłuszenia oraz nakazuje się unieruchamianie bydła przy użyciu mechanicznych urządzeń służących do krępowania w przypadkach uboju dokonywanego zgodnie z obyczajami religijnymi zarejestrowanych związków wyznaniowych jako jednej z metod uboju dozwolonych prawem europejskim. Wprowadzenie regulacji wyłączającej stosowanie ogłuszania zwierząt przy poddawaniu ich ubojowi zgodnie z obyczajami religijnymi w § 8 ust. 2 rozporządzenia z 2004 r. zapewniło pełną i prawidłową implementację do polskiego porządku prawnego dyrektywy 93/119/WE [7].

Sprzeczny z Konstytucją jest § 8 ust. 2 *Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 2004 r. w sprawie kwalifikacji osób uprawnionych do zawodowego uboju oraz warunków i metod uboju i uśmiercania zwierząt*. Zapis ten zezwalał na ubój rytualny bez wcześniejszego pozbawienia zwierzęcia świadomości. Zapis stracił moc 31 grudnia 2012 r. Brzmiał on następująco:

• „Art. § 8 ust. 1. Zwierzęta, o których mowa w § 6, przed ubojem niezwłocznie ogłusza się przez zastosowanie:

1. urządzenia z zablokowanym bolcem lub
2. urządzenia udarowego, lub
3. elektronarkozy, lub
4. dwutlenku węgla;
5. pałki - w przypadku małych partii królików.

ust. 2. przepisu ust. 1 nie stosuje się do zwierząt poddawanych ubojowi zgodnie z obyczajami religijnymi zarejestrowanych związków wyznaniowych”.

Minister rolnictwa i rozwoju wsi, broniąc tego przepisu, zauważył, że w związku z akcesją Polski do Unii Europejskiej konieczne było dostosowanie przepisów prawa do uregulowań zawartych w przepisach Unii Europejskiej, w tym do przepisów *Dyrektywy 93/119/WE z 22 grudnia 1993 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas uboju lub zabijania*. Minister zauważył,

że wymagania dyrektywy 93/119/WE zawarte w art. 5 ust. 1 lit. c, tj. ogłuszanie zwierząt lub natychmiastowe zabicie, zgodnie z art. 5 ust. 2 tejże dyrektywy, nie mają zastosowania w przypadku zwierząt poddawanych szczególnym metodom uboju przewidzianym przez niektóre obyczaje religijne [7, 8].

Ustawa o ochronie zwierząt a ubój rytualny

Problematyka uboju, uśmiercania zwierząt, została szczegółowo omówiona w ustawie o ochronie zwierząt, dokładnie w jej rozdziale 10 o tytule „Uśmiercanie zwierząt”. Ustawodawca wymienia w niej w sposób taksatywny i enumeratywny sytuacje, w których dopuszcza się celowe uśmiercanie osobników i ograniczanie populacji zwierząt [9, 10]. Art. 33 ustawy stanowi, że uśmiercanie zwierząt może być uzasadnione wyłącznie potrzebą gospodarczą, względami humanitarnymi, koniecznością sanitarną, nadmierną agresywnością zwierzęcia, która powoduje bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia lub życia ludzkiego, a także dla zwierząt hodowlanych lub dziko żyjących, potrzebami nauki i wykonywaniem zadań związanych z ochroną przyrody. Jest to katalog zamknięty, o czym zapewnia ustawodawca, stosując w tekście słowo „wyłącznie”. W związku z tym należy wnioskować, że żadne inne przyczyny i powody uśmiercania nie są prawnie dopuszczalne. Tak więc co do tego, iż wyliczenie z art. 33 ust. 1 ustawy o ochronie zwierząt nie jest katalogiem otwartym, nie ma najmniejszych wątpliwości. Niedopuszczalne jest tym samym dokonywanie wykładni rozszerzającej wymienione w sposób taksatywny w ust. 1 sytuacji. Dobro chronione przez ustawę, jakim jest dobrostan i życie zwierząt, nie może być zagrożone przez rozszerzające interpretowanie założeń ustawodawcy zawartych w art. 33.

Niewątpliwie priorytetową i naczelną zasadą jest wyłącznie humanitarny sposób zabijania zwierząt. Polegać ma on na ograniczeniu do niezbędnego minimum cierpienia fizycznego i psychicznego zwierzęcia. Z dyspozycji przepisu wynika, że każde zabicie zwierzęcia niemieszczące się w zakresie wyznaczonym wyliczeniem z art. 33 ustawy jest czynem bezprawnym [10]. Uśmiercenie zwierzęcia jest bowiem czynem zgodnym z prawem tylko wówczas, gdy dokonane jest w sposób humanitarny w rozumieniu powyższej ustawy, a ponadto było odpowiednio uzasadnione w związku z art. 33. Obie te przesłanki muszą zostać spełnione łącznie, co wynika z zastosowania przez ustawodawcę koniunkcji. Wobec tego każde inne zabicie zwierzęcia, które nie mieści się w spełnieniu obydwu tych przesłanek łącznie, jest w rozumieniu art. 35 ustawy o ochronie zwierząt przestępstwem. Chodzi przede wszystkim o sytuacje, w których zabicie zostało dokonane w sposób nieuzasadniony, nawet wówczas gdy została spełniona przesłanka humanitarności. Podobnie czyn będzie karalny, gdy sytuację odwrócimy, czyli zabicie było wprawdzie uzasadnione, ale odbyło się w sposób niehumanitarny, ale to już wynika jednoznacznie z art. 35 ust. 1. Problematyczne staje się również zabicie zwierzęcia w obronie własnej⁵. Art. 6 ust. 1 wprowadza ogólny zakaz

znęcania się nad zwierzętami. Jako znęcanie się należy rozumieć – za Sądem Najwyższym⁶ – każde działanie lub zaniechanie polegające na umyślnym zadawaniu bólu fizycznego lub dotkliwych cierpień moralnych, powtarzających się lub jednorazowych, intensywnych i rozciągniętych w czasie [9, 10].

Tab. 1. Warunki uboju rytualnego zgodne z przepisami islamu.

zwierzę podczas uboju musi być zwrócone głową na południowy wschód (kierunek Mekki)
w przypadkach, w których bydło jest ogłuszane w sposób wywołujący utratę przytomności, urządzenia powodujące ogłuszenie podczas produkcji zgodnej z systemem <i>halał</i> muszą być wyłączone [7]
ubój przeprowadza się tylko i wyłącznie ręcznie
podczas cięcia kręgosłup nie może zostać uszkodzony
zwierzętom przedna się przelyk i naczynia, najlepiej od razu tętnicze, jednym cięciem, przy użyciu specjalnego noża, odmawiając stosowną modlitwę
zabijający (<i>szachet</i>) musi być fachowcem, pobożnym i wykształconym w swojej dziedzinie, dorosłym mężczyzną
zwierzę nie może zostać wcześniej pozbawione świadomości poprzez ogłuszenie jakąkolwiek z dostępnych metod
nawet przy fachowym, zgodnym z zasadami koszerności zabijaniu pięć przyczyn powoduje niekoszerność mięsa [7]
polega na przedęciu żył, tętnic szyjnych oraz tchawicy, najlepiej jednym zdecydowanym cięciem

Tab. 2. Podstawowe źródła prawa regulujące i odnoszące się do sytuacji prawnej uboju rytualnego w Polsce.

1.	<i>Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej</i> (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483., art. 92 ust. 1)
2.	<i>Ustawa z 6 czerwca 2002 r. o zmianie ustawy o ochronie zwierząt</i> (Dz.U. z 2002 r. nr 135, poz. 1141, art. 34 ust. 1, art. 34 ust. 6)
3.	<i>Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie kwalifikacji osób uprawnionych do zawodowego uboju oraz warunków i metod uboju i uśmiercania zwierząt</i> , § 8 ust. 2 (Dz.U. 1999 nr 47 poz. 469)
4.	<i>Dyrektywa UE nr 93/119/WE z 1993 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas uboju lub zabijania</i>
5.	<i>Ustawa z 1 lipca 2010 r. o stosunku państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej</i> (Dz.U. 1997 nr 41, poz. 251)
6.	Europejska konwencja o ochronie zwierząt przeznaczonych do uboju
7.	<i>Rozporządzenie (WE) nr 1099/2009 Parlamentu Europejskiego i Rady z 24 września 2009 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania</i>
8.	<i>Rozporządzenie (WE) nr 853/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 29 kwietnia 2004 r. ustanawiające szczególne przepisy dotyczące higieny w odniesieniu do żywności pochodzenia zwierzęcego</i>

REGULACJE UNIJNE

Podstawową regulacją unijną w tej materii jest dyrektywa UE z 1993 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas uboju lub zabijania. Dyrektywa zezwala na ubój zwierząt bez ogłuszania, jeśli jest to przewidziane przez obyczaje religijne, z zastrzeżeniem, że dzieje się to w drodze wyjątku. Takie samo postanowienie zawiera unijne *Rozporządzenie (WE) nr 1099/2009 z 24 września*

2009 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania, które obowiązuje od 1 stycznia 2013 r.

Zarówno dyrektywa z 1993 r., jak i rozporządzenie z 2009 r. określają minimalny zakres ochrony zwierząt przy ich uśmiercaniu. Dopuszczają jednak, by państwa członkowskie, w tym Polska, utrzymały przepisy krajowe, które służą zapewnieniu dalej idącej ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania, a które zaczęły obowiązywać 1 stycznia 2013 r. Z rozporządzenia unijnego wynika jedynie, że przed tym dniem państwa członkowskie muszą powiadomić Komisję Europejską o takich przepisach krajowych⁷.

W Unii Europejskiej poprzez wprowadzenie dyrektyw została przyjęta zasada, że prawnym koniecznym minimum jest zakaz wykonywania uboju bez ogłuszania z wyjątkiem, gdy jest to usprawiedliwione pobudkami religijnymi, przy czym w takich przypadkach wymaga się potwierdzenia, iż mięso pochodzące z danego uboju faktycznie trafia na rynek koszerne. Wiele krajów Unii wprowadziło mniejsze bądź większe obostrzenia do tej zasady, aż do całkowitego zakazu uboju bez uprzedniego ogłuszania. Przykładowo w Holandii zwierzęta przed ubojem muszą zostać ogłuszone. Wyjątek stanowi uśmiercanie zwierząt związane z tradycjami religijnymi społeczności żydowskiej i islamskiej i tylko wtedy, gdy w stopniu wystarczającym zostało udowodnione, że istnieje zapotrzebowanie na mięso z uboju rytualnego w takiej ilości. Znane są bowiem przypadki, gdy mięso pochodzące z uboju rytualnego nie trafia ostatecznie na rynek, gdzie są wymagane produkty koszerne. Od 2006 r. w wielu krajach, w tym także w Holandii, zniesiono nakaz udowadniania ostatecznego przeznaczenia mięsa [4, 5]. Doprowadziło to do sytuacji, w której praktycznie nie ma żadnych ograniczeń dla prowadzenia uboju rytualnego, stosowanie tej metody dla wielu ubojni stało się wręcz standardem. Z raportów wynika, że większość mięsa pochodzącego z uboju rytualnego dostaje się na rynek ogólny, a tylko jego niewielka część na rynek koszerne i *halal*. Te partie mięsa, które trafiają na rynek ogólny, mają fałszywe oznaczenia, że nie pochodzą z uboju rytualnego [6].

W niektórych krajach po nowelizacji przepisów wprowadzono klauzulę generalną, iż podczas transportu, unieruchamiania, magazynowania, uboju oraz uśmiercania zwierzętom powinno się oszczędzić nadmiernego niepokoju i bólu, zbędnego cierpienia oraz obrażeń [7]. Z kolei

w krajach skandynawskich (Szwecja, Norwegia), Szwajcarii oraz Estonii ubój rytualny jest zakazany. Nie stwarza to jednak większych problemów, gdyż mniejszości wyznaniowe z kręgu islamu i judaizmu na terenach państw skandynawskich stanowią śladowy procent.

W Unii Europejskiej podstawowa regulacja w zakresie dozwolania przeprowadzenia uboju na cele religijne odnosi się po pierwsze bezpośrednio do podstawowego aktu prawnego, jakim jest Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, a w szczególności jej artykuły 9, 14 i 37. Art. 9, stojąc na straży wolności myśli, sumienia i wyznania, stanowi, że każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne. Ponadto wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób. Powyższa treść przepisu została przywołana na wokandzie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który w sprawie *Jewish Liturgical Association Cha'are Shalom ve Tsedek przeciwko Francji*⁸ stwierdził przewagę wolności religii nad ograniczeniem uboju rytualnego wynikającego z przepisów i nakazów płynących z tejże religii. Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził w tezie wyroku, że instytucja kościelna lub religijna może w imieniu swoich członków korzystać z praw zagwarantowanych w art. 9 EKPC. Skarżącym w procesie było Żydowskie Stowarzyszenie Liturgiczne Cha'are Shalom ve Tsedek, które ubiegało się o oficjalną zgodę na prowadzenie uboju rytualnego. Wniosek został oddalony, a Rada Stanu uznała, że nie można uznać skarżącego stowarzyszenia za instytucję religijną w rozumieniu przepisów zezwalających na wyjątki od obowiązku ogłuszania zwierząt przed ich zabiciem tylko w razie uboju rytualnego dokonanego przez rytualnych rzeźników uprawnionych przez zatwierdzoną instytucję religijną.

Sytuacja w Niemczech i we Francji

W Niemczech reglamentację uboju bez ogłuszania wprowadza przede wszystkim stosowne rozporządzenie *Tierschutz-Schlachtverordnung (TierSchlV)*. Zgodnie z jego przepisami „przygotowanie zwierząt (...) do ogłuszania powinno odbywać się w taki sposób, aby uniknąć bólu i cierpienia aż do utraty przytomności w stanie śmierci”⁹.

We Francji¹⁰ sytuację uboju rytualnego regulują następujące akty prawne:

- *Rozporządzenie z 12 grudnia*

1997 r. w sprawie ogłuszania i zabijania zwierząt i warunków dobrostanu zwierząt w rzeźniach¹¹;

- Przepisy kodeksu rolnego w odniesieniu do eutanazji zwierząt¹²;
- Dyrektywa Rady 93/119/WE z 22 grudnia 1993 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas uboju lub zabijania¹³;
- Rozporządzenie Europejskie (zastosowanie od 1 stycznia 2013) (WE) nr 1099/2009 z 24 września 2009 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania¹⁴;
- Rozporządzenia Wykonawcze Ministerstwa Żywności, Rolnictwa i Rybołówstwa¹⁵.

Piśmiennictwo:

1. Pietrzykowski T.: *Ubój rytualny - legalizacja cierpień zwierząt?*
http://telewizja.us.edu.pl/2013/02/uboj_rytualny_legalizacja_cierpienia_zwierzat [dostęp: 20.02.2014].
2. Gołaszewski Ł.: *Rzeźnicy rytualni i ubój rytualny w międzywojennym orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz Najwyższego Trybunału Administracyjnego*, [w:] „Regnum et religio”, s. 116-138.
3. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Szechita> [dostęp: 20.02.2014].
4. www.tvs.pl/45539,sejm_odrzucil_projekt_dopuszczajacy_w_polsce_uboj_rytualny.html[dostęp: 20.02.2014].
5. Lipińska K.: *Czy w Polsce jest dozwolony rytualny ubój zwierząt?* „Prz. Prawa Ochrony Środowiska”, 2011 nr 1, s. 9-31.
6. Otto P.: *Zakaz uboju rytualnego może doprowadzić do zapaści polskiej branży mięsnej.*
gazetaprawna.pl
<http://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/718607,uboj-rytualny-kryzys-branzy-miesnej.html?gclid=CM-Rw8qd8bwCFa-WtAodcyUAyg> [dostęp: 20.02.2014].

7. Ha'Raw Reb Nachum Asz: *W obronie uboju rytualnego (1936)*,
www.the614thcs.com/[dostęp: 20.02.2014].

8. *Zakaz uboju rytualnego to nie koniec chowu bydła*. „Bydło”, 2013. www.bydlo.net.pl
[dostęp: 20.02.2014].

9. Wieczorkiewicz R.: *Ubój rytualny - co dalej?* . „Bydło” 2013. www.bydlo.net.pl [dostęp:
20.02.2014].

10. Radecki W.: *Ustawa o ochronie zwierząt, komentarz*. Wyd. Difin 2012, s. 67-76.

PRZYPISY:

¹ Czas pomiędzy przecięciem głównych naczyń krwionośnych a utratą przytomności wynosi około:

20 sekund u owiec, do 25 sekund u świń, do 2 minut u bydła, do 2,5 lub więcej minut u drobiu, a czasami ponad 15 minut lub więcej u ryb.

² Czas w klatce: ok. 11 s; szamotanie się przed cięciem: ok. 1,2 s; liczba wokalizacji: ok. 0,3.

³ Jest nim specjalnie wyuczony *rzezak*. *Szojchet* podlega regułom prawa religijnego i zwyczajom. Zgodnie z nimi mógł to być tylko dorosły mężczyzna, Żyd, uczony w Talmudzie, znany z pobożności i przestrzegania prawa religijnego. Uprawnienia *sojcheta* nadawane były przez rabina w postaci specjalnego potwierdzenia - *kabala*.

⁴ Do Trybunału Konstytucyjnego wpłynął wniosek Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP o zbadanie zgodności:

1) art. 34 ust. 1 i 3 oraz art. 35 ust. 1 i 4 *Ustawy z 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt* w zakresie, w jakim nie zezwalają na poddawanie zwierząt szczególnym sposobom uboju przewidzianym przez obrządki religijne związków wyznaniowych o uregulowanej sytuacji prawnej i przewidują odpowiedzialność karną osoby dokonującej uboju w taki szczególny sposób

2) art. 34 ust. 1 i 3 w zw. z art. 6 ust. 1 *Ustawy z 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt* w zakresie, w jakim wśród okoliczności uzasadniających dopuszczalność uboju zwierząt kręgowych bez ich uprzedniego ogłuszenia nie wyliczają szczególnych sposobów uboju zwierząt przewidzianych przez obrządki religijne związków wyznaniowych o uregulowanej

sytuacji prawnej, z art. 53 ust. 1, 2 i 5 oraz art. 35 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

⁵ Niektórzy autorzy uważają, że nie można wtedy powołać się na stan wyższej konieczności, gdyż z samej jego definicji przyjętej na gruncie art. 26 kodeksu karnego przesłanką jego zaistnienia jest obrona przed bezprawnym zamachem, a zwierzę nie może przecież działać bezprawnie.

⁶ Uchwała SN z 9 czerwca 1976 r. - VI KZP 13/75, OSNKW 1976 oraz wyrok SN z 30 sierpnia 1971 - I KR 149/71.

⁷ Dyrektywy mają różną wagę: zalecana, obowiązująca oraz wprowadzana na okres próbny. W wielu kwestiach pozostawiają krajom członkowskim Unii znaczną swobodę wyboru rozwiązań. W przeciwieństwie do dyrektywy odnośnie do rozporządzenia unijnego władze krajowe mają obowiązek uchylenia wszelkich przepisów niezgodnych z treścią rozporządzenia oraz zakaz wydawania aktów prawnych niezgodnych z jego treścią.

⁸ Patrz Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 27 czerwca 2000 r. 27417/95 w sprawie Jewish Liturgical Association Cha'are Shalom ve Tsedek przeciwko Francji) - skarżący zarzucił naruszenie art. 9 EKPC oraz art. 14 w związku z art. 9 EKPC.

⁹ Tiere (...) so zu betäuben, dass sie schnell und unter Vermeidung von Schmerzen oder Leiden in einen bis zum Tod anhaltenden Zustand der Empfindungs- und Wahrnehmungslosigkeit versetzt werden.“ de facto jest to przepisany tekst z dyrektywy unijnej.

¹⁰ Na ponad 450 mln mieszkańców Unii Europejskiej aż 15 mln stanowią muzułmanie, co daje ponad 3% ogółu ludności, przy czym szczególnie wysoki odsetek muzułmanów notuje się we Francji, gdzie wśród blisko 60 mln obywateli żyje aż 6-milionowa społeczność imigrantów islamskich oraz ich dzieci urodzonych już i wychowanych w tym europejskim kraju.

¹¹ *Arrêté du 12 décembre 1997 relatif aux procédés d'immobilisation, d'étourdissement et de mise à mort des animaux et aux conditions de protection animale dans les abattoirs*

¹² Dispositions du Code Rural relatives a l'euthanasie des animaux.

¹³ Directive 93/119/CE du Conseil du 22 décembre 1993 sur la protection des animaux au moment de leur abattage ou de leur mise à mort.

¹⁴ Règlement européen (applicable le 1er janvier 2013) (CE) N o 1099/2009 du Conseil du 24 septembre 2009 sur la protection des animaux au moment de leur mise à mort.

¹⁵ Note de service DGAL/SDSSA/N2009-8290 du Ministère de l'Alimentation, de l'Agriculture et de la Pêche.

Autor:

lek. med. Łukasz B. Pilarz

Indywidualna Prywatna Praktyka Lekarska w Gliwicach

Streszczenie:

W artykule zawarto wyjaśnienie pojęcia uboju rytualnego oraz zasady jego prawidłowego przebiegu. Szczególna uwaga zwrócona została na regulacje sytuacji prawnej uboju w Polsce i w Unii Europejskiej. Ponadto dla porównania omówiono szczegółowe rozwiązania prawne dotyczące uboju rytualnego w Niemczech i we Francji.

Słowa kluczowe:

ubój rytualny, zabijanie zwierząt, ochrona zwierząt.

Zdjęcia:

Fotolia

Promowane

- [Główne założenia projektu nowelizacji ustawy o ochronie zwierząt](#)

- [Nowo wybudowana Przychodnia Weterynaryjna poszukuje Lekarza Weterynarii](#)

- [Ile kosztuje godzina pracy lekarza weterynarii?](#)

- [Atlas badania moczu psów i kotów. Rutynowe badanie moczu - badanie mikroskopowe](#)

- [RTG od PSLWMZ](#)